

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
 Demokratia ja vaalit -yksikkö

13.3.2025

EaT Elina Rissanen

Perustuslakivaliokunnalle
 PeV@eduskunta.fi

Asia: HE 190/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan perustuslakivaliokunta pyytää oikeusministeriön asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa otsikon asiassa.

Kiitän perustuslakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa ja lausun siitä seuraavasti.

Taustat ja valmistelu

Valtioneuvosto antoi 10.11.2022 hallituksen esityksen eduskunnalle laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta (HE 254/2022 vp) pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman ja oikeusministeriön asettaman parlamentaarisen vaalityöryhmän (OM034:00/2019; jatkossa vaalityöryhmä) linjaamien muutoksiin pohjautuen. Vaalityöryhmä työskenteli maaliskuusta 2020 vuoden 2021 loppuun (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163824>). Muutokset ehdokkaan vaalirahoituksesta annettuun lakiin ja puoluelakiin valmisteltiin yhteistyössä valtiontalouden tarkastusviraston (VTV) kanssa keväällä 2022. Esitys annettiin eduskunnalle 11.11.2022 ja valiokuntakuuleminen järjestettiin 14.2.2023. Eduskunnan 4.4.2023 antamassa kirjelmässään EK 87/2022 vp todettiin esityksen rauenneen eduskunnan lopetettua työskentelynsä vaalikaudella 2019-2022.

Nyt annettavalla esityksellä ehdotetaan tehtäväksi lakiin ehdokkaan vaalirahoituksesta (vaalirahoituslaki), puoluelakiin, vaalilakiin sekä kansalaisaloitelakiin sellaiset pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaiset muutokset, jotka sisältyivät kyseiseen rauenneeseen hallituksen esityksen 254/2022. Tämä lisäksi vaalilakiin ehdotetaan tehtäväksi tässä yhteydessä eräitä pienenhököjä teknisluonteisia tarkistuksia.

Muutosehdotukset ehdokkaan vaalirahoituksesta annettuun lakiin (273/2009; vaalirahoituslaki) ja puoluelakiin (10/1969)

- 1) Lainanantajien nimien julkistaminen

Postiosoite
Postadress
Postal Address
 Oikeusministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 25
 00023 Valtioneuvosto

Meritullinkatu 10
 Helsinki

0295 16001
 +358 295 16001

09 1606 7730
 +358 9 1606 7730

kirjaamo.om@gov.fi
 oikeusministerio.fi

Esityksessä ehdotetaan, että vaalikampanjalle 1500 euron (kuntavaaleissa 800 euron) ja sitä suuremman lainan antaneiden nimi tulisi julkistaa. Mikäli lainanantaja olisi luottolaitos, riittäisi tieto, että kyseessä on luottolaitoksen myöntämä laina.

Lausuntokierroksen jälkeen esitykseen on tehty lausuntopalautteen johdosta lisäys, jonka mukaan erikseen olisi ilmoitettava myös lainoja koskevat takaukset ja vierasvelkapantit.

2) Kampanjan kulut ylittävä vaalirahoitus

Lain sanamuotoa selkeytettäisiin niin, että siitä kävisi selvästi ilmi, että vaalirahoitus voisi ylittää kampanjan kulut ja että kampanjan kulut ylittävään tuki tulisi ilmoittaa vaalirahoitusilmoituksessa. Jos kulut olisivat pienemmät kuin vaalirahoitus, yli jäävä summa voisi siirtyä ehdokkaan varoiksi tai jäädä tukiryhmälle tai muulle yksinomaan ehdokkaan tukemiseksi toimivalle yhteisölle.

Lausuntokierroksen jälkeen esitystä on tarkennettu siten, että jos ehdokkaan tukiryhmä tai muu yksinomaan ehdokkaan tukemiseksi toimivan yhteisö ei ole oikeustoimikelpoinen yhteisö, siirtyy ylijäävä vaalirahoitus ehdokkaan omiin varoihin. Näissä tilanteissa tulee ottaa huomioon myös mahdolliset erilaiset veroseuraamukset sekä Verohallinnon ohjeistukset. Ehdokkaan itsensä rahana saama vaaliavustus (esimerkiksi ehdokkaan omalle pankkitilille tai tilille, johon vain ehdokkaalla on käyttöoikeus) on lähtökohtaisesti hänelle veronalainen lahja. Kuten ennenkin, on muistettava, että vaalirahoituslain mukainen ilmoitus valtiontalouden tarkastusvirastolle ei korvaa Verohallinnolle annettavia veroilmoituksia.

Puoluelaki

1) Puoluelain 8 §:n luettelo asioista, joita ei pidetä tukena

Esityksessä ehdotetaan, että puoluelain luetteloon asioista, joita ei pidetä tukena, lisättäisiin luottamushenkilömaksut sekä Euroopan unionin toimielinten ja muiden vastaavien kansainvälisten järjestöjen talousarvioon perustuvat suoritukset.

2) Ajantasainen ilmoitus otetuista lainoista

Esityksessä ehdotetaan, että myös puolueen, puolueyhdistyksen ja puolueen lähiyhteisön ottamista lainoista tulisi tehdä ajantasainen ilmoitus valtiontalouden tarkastusvirastolle samalla tavoin kuin saadusta tuesta tehdään ajantasainen ilmoitus puoluelain 8 c §:n mukaisesti. Esityksen mukaisesti samalta lainanantajalta saatu vähintään 1500 euron laina kalenterivuodessa tulisi ilmoittaa, kuten myös suunnitelma niiden takaisinmaksusta. Samoin lainan myöntäjä tulisi silloin ilmoittaa. Mikäli lainanantaja olisi luottolaitos, riittäisi tieto, että kyseessä on luottolaitoksen myöntämä laina.

Muutoksella luotaisiin myös lainoille samanlainen läpinäkyvyys mitä tukien osalta on voimassa olevassa lainsäädännössä.

3) Valtionavustuksen siirtomahdollisuus

Puoluelain 9 §:n 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä nykyistä yksiselitteisemmin todettaisiin, että puolue voisi sopimuksin siirtää saamastaan valtionavustuksesta (puoluetuesta) osan avustuksen käyttötarkoitusta toteuttavan muun yhteisön tai säätiön toiminnan tukemiseen (Valtioneuvoston kanslian oikeusministeriölle 25.1.2019 tekemä aloite).

4) Tilinpäätösasiakirjoja koskevat muutostarpeet

- Kirjanpito- ja tilintarkastuslainsäädännön muutoksista johtuvien päivitystarpeiden tekemistä puoluelakiin.
- Selkeytettäisiin sääntelyä siltä osin kuin se koskee puolerekisteristä kesken tilikauden poistetun yhdistyksen velvollisuutta toimittaa tarkastusvirastolle tilinpäätösasiakirjoja.
- Puoluerahoituksen ilmoitusrekisteriin (9 f §) tallennettaisiin myös otettuihin lainoihin liittyviin ilmoituksiin sisältyvät tiedot. Lausuntokierroksen jälkeen esitystä on tarkennettu siten, että 9 f §:ssä oleva viittaus 9 d §:n 1 momenttiin muutettaisiin viittaukseksi koko 9

d §:ään. Tämä lisäisi läpinäkyvyyttä lähiyhteisöksi ilmoitettujen tahojen resursseista ja toiminnasta. Ehdotettu muutos lisäisi puoluerahoituksen avoimuutta ja asettaisi erilaiset puoluepoliittiset toimijat tasavertaisempaan asemaan keskenään.

Vaalilaki

Esityksessä ehdotetaan, että vaalilakia muutettaisiin siten, että luovuttaisiin puolueiden pakollisesta jäsenäänestyksestä eduskuntavaaleissa. Lisäksi lakiin ehdotetaan tehtäväksi eräitä teknisluonteisia täsmennyksiä.

Kansalaisaloitelaki

Esityksessä ehdotetaan, että kansalaisaloitelakia muutettaisiin siten, että eurooppalaista kansalaisaloitetta voisi kannattaa 16 vuotta täyttänyt Suomen kansalainen.

Lisäksi

Muita pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa olevia vaali- ja puoluerahoitusta koskevia kirjauksia varten on asetettu (23.11.2023) parlamentaarinen työryhmä kehittämään vaalien ja äänestämisen käytäntöjä <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM137:00/2023>

Yhteiskunnalliset vaikutukset

Lainvalmistelun arviointineuvosto valitsi esityksen käsiteltäväkseen. Se antoi esityksestä lausuntonsa 9.10.2024. Arviointineuvoston lausunnon johdosta pääasiallisiiin vaikutuksiin lisättiin tietoa yhteiskunnallisista vaikutuksista, tietoa lainojen hyödyntämisestä vaalirahoituksessa ja arviointia vaikutuksista lainmuutoksen kohteille. Lisäksi esitykseen lisättiin uusi kohta viranomaisvaikutukset sekä osio vaalirahoitukseen liittyvästä kansainvälistä vertailusta.

Esityksessä säädettäväksi ehdotetut muutokset vaalirahoituslakiin ja puoluelakiin lisäisivät vaali- ja puoluerahoitusvalvonnan läpinäkyvyyttä. Uudistukset olisivat tärkeitä avoimuuden ja demokraattisen yhteiskunnan kannalta. Esityksellä pyritään turvaamaan se, että äänestäjillä olisi riittävästi tietoa ehdokkaan mahdollisista sidonnaisuuksista hänen toimintansa arvioimiseksi. Ehdotetut muutokset parantaisivat tiedonsaantia valituksi tulleiden ehdokkaiden vaalirahoituksesta jatkossa myös lainojen osalta. Lisääntynyt tietoisuus ehdokkaiden rahoituksesta myös lainojen osalta voisi vähentää epäasiallisen rahoituksen esiintymistä. Muutoksilla pyritäisiin estämään epäterveiden sidonnaisuuksien syntymistä ja hillitsemään rahoitukseltaan ylisuurten vaalikampanjoiden kehittymistä.

Lisäksi uudet läpinäkyvyysvaatimukset koskien lainarahoitusta turvaisivat rahoittajien tasapuolista kohtelua, kun lainarahoitusta antamalla ei voisi enää välttyä siltä, että annettu vaalituki tulisi näkyväksi. Suurimpaan osaan vaaliehdokkaita muutos ei vaikuttaisi, sillä lainarahoituksen ottaminen on verraten harvinaista ja tarkastusviraston valvontahavaintojen mukaan tyypillisimmin lainaa ottaneet tahot, ovat ottaneet lainaa rahoituslaitoksilta. Esityksellä ei arvioida olevan suurta vaikutusta vaalirahoituksen saatavuuteen.

Vaalilain muutoksella mahdollistettaisiin nykyistä monipuolisemmin erilaiset demokraattiset päätöksentekotavat ehdokkaiden asettamiseen vaaleissa siten kuin puolueen säännöissä tarkemmin määrättäisiin.

Kansalaisaloitelain muutoksen myötä parannettaisiin nuorten osallistumismahdollisuuksia ja tietoisuutta Euroopan unionissa.

Suhde muihin esityksiin

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta (EU) 2024/900 on annettu 13.3.2024. Asetus tulee voimaan 10.10.2025 lukuun ottamatta palveludirektiivin mukaista syrjimättömyyslauseketta, joka saatettiin voimaan asetuksen antamisen yhteydessä.

Asetus on suoraan sovellettavaa lainsäädäntö, mutta vaatii vielä jäsenvaltioilta tarkentavaa kansallista sääntelyä valvontaviranomaisista ja sanktioista. Kansallinen valmistelu

täytäntöönpanoon liittyen on käynnissä. Tässä vaiheessa vielä ei ole tunnistettu kaikkia vaikutuksia, mutta puoluelakiin ja lakiin ehdokkaan vaalirahoituksesta voitaisiin mahdollisesti lisätä viittaus asetukseen ja poistaa tarvittavilta osin asetuksen kanssa päällekkäin menevä kansallinen vaalimainoksen maksajaa koskeva sääntely.

Tähän liittyvä hallituksen esitys on tarkoitus antaa keväällä 2025, jotta tarvittava kansallinen lainsäädäntö saadaan samanaikaisesti voimaan asetuksen voimaantulon kanssa.